

RECENSIES & SIGNALEMENTEN

DE HEL VAN FRESNES

TOM SIMOENS & ANTOON VRINTS

Jan Huijbrechts, *De hel van Fresnes. Verdoemd, verguisd en achter tralies. Vlaamse soldaten in de Belgische militaire strafinstellingen in Frankrijk tijdens '14-'18*

Antwerpen, Polemos, 2019, 184 pp.
ISBN 9789493005099

Eindelijk een werk over het ‘penitentiaire circuit’ van het Belgische militaire gerechtelijke apparaat tijdens de Eerste Wereldoorlog. De afgelopen jaren mag onze kennis over dat apparaat dan wel sterk verdiept zijn door nieuw onderzoek van de hand van Amez, Horvat, Monballyu en Simoens, er

blijft echter een belangrijke blinde vlek in dat onderzoek, namelijk de gevangenissen en strafcompagnieën van het Belgische leger in Frankrijk. Het ontbreken van onderzoek valt ook toe te schrijven aan het feit dat het vooralsnog onduidelijk is waar de archieven van deze instellingen gebleven zijn. Dat er geen onderzoek is, is extra jammer aangezien de strafcompagnieën en gevangenissen al onmiddellijk na de Wapenstilstand een omstreden verleden vormden. In de Vlaams-nationale funderingsmythe over het lijden van de Vlaamse soldaten namen ze een centrale plaats in, onder meer door de publicaties erover van de hand van Ward Hermans, een van de ‘houthakkers van de Orne’. Maar die Vlaams-nationale beeldvorming kon maar gedijen omdat ze wortelde

in een breed gedeelde afkeer die in het oud-strijdersmilieu over de strafcompagnieën en gevangenissen leefde. In de naoorlogse oud-strijdersbeweging stonden de gevangenis van Fresnes en vergelijkbare instellingen inderdaad bekend als een ‘hel’, waar vele gewone soldaten het slachtoffer werden van een onmenselijk streng strafsysteem. Die uitgesproken negatieve perceptie had dus bij het gros van de oud-strijders niets met flamingantisme te maken.

Tegen die achtergrond lijkt het dan ook geen twijfel dat de onderwerpskeuze heel relevant is. Eindelijk zouden we verder gaan dan de mythe en te weten komen hoe het leven in die gevangenissen en strafcompagnieën in Frankrijk er echt aan toe ging. Helaas lost het boek van Huijbrechts die hooggespannen verwachtingen niet in. Bij gebrek aan origineel bronnenonderzoek, komt het werk neer op het herkauwen van bestaande mythologische voorstellingen. Nochtans lijkt de tekst op het eerste zicht wel wat genuanceerder. Zowel in de inleiding als in een van de besluitende hoofdstukken (“*Vlaams-nationale agitprop...*”) neemt de auteur meer realistische stellingen in en nuanceert hij het dominante flamingante discours van Vlaams slachtofferschap van een legerleiding die met veel plezier en op willekeurige wijze Vlaamse soldaten koeioneerde met jarenlange celstraffen en verbanningen. Een snelle blik op de literatuurlijst wekt al evenzeer hoop: Huijbrechts vermeldt onder andere de werken van de academici Benoît Amez, Stanislas Horvat en Tom Simoens. Ondanks de afstand die de auteur beweert te nemen van mythologische voorstellingen en zijn kennisname van de huidige stand van het onderzoek, blijft het boek een sterk partizane inslag behouden.

Bij de eerste aanblik van het boek besluit je al meteen het gevoel dat het boek een welbepaald doel dient, namelijk het opnieuw benadrukken dat (enkel) Vlaamse soldaten zwaar werden gestraft door de Franstalige, Belgische legerleiding. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de ondertitel, die het heeft over *“Vlaamse soldaten in de Belgische militaire strafinstellingen in Frankrijk tijdens ’14-’18”*, terwijl daar natuurlijk net zo goed Waalse en Brusselse soldaten vastzaten in diverse strafeenheden. Die boodschap zit bovendien impliciet in de tekst verweven zoals bijvoorbeeld de stelling dat soldaten *“omwille van hun overtuiging in straf- en tuchtcompagnieën of in gevangnissen in Frankrijk terecht kwamen”*. (p. 9) Niemand werd echter *“omwille van een overtuiging”* door de krijgsraad veroordeeld, wel omwille van de daden die hij gesteld had.

Het boek lijdt dus grotendeels aan hetzelfde euvel als de klassiek geworden Vlaams-nationalistische werken over dit onderwerp uit het interbellum, zoals het boek van Ward Hermans (*IJzergalm*) of de geschriften en interventies van volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre. Het grootste probleem zit in het ontbrekende bewijsmateriaal. Doorheen het werk worden voortdurend stellingen geponeerd, de ene al straffer dan de andere, waarvan niet duidelijk is of het de mening van de auteur is of van iemand anders, en waarvan evenmin duidelijk is waarop de claim is gebaseerd. Het ontbreken van een volledig voetnotenapparaat met verwijzingen naar bronnenmateriaal maakt die problemen alleen maar erger. Zo stelt de auteur op p. 11 dat *“tot op basis van een grondig onderzoek het tegendeel zou bewezen worden, de Belgische militaire rechtspraak tijdens de Grote Oorlog fouten heeft gemaakt en van willekeur kan worden verdacht”* zonder enige bronvermelding. Nochtans is het aan hem om de nodige bewijzen aan te dragen voor deze boude stelling.

Dat dit *“grondig onderzoek”* intussen reeds

werd uitgevoerd op basis van duizenden juridische dossiers, van zowel veroordeelden als van zaken die geseponneerd werden, lijkt hij niet te erkennen (dit terwijl hij er vreemd genoeg wel naar verwijst in de bibliografie). Integendeel, de auteur gaat volledig voorbij aan het onderzoek dat reeds ter zake werd verricht wanneer hij stelt dat: *“Het feit dat er tot op vandaag, honderd jaar na datum, in de archieven nog geen ernstig onderzoek is gevoerd naar de dossiers van de krijgswaarders, waarin de auditeurs en de gerechtelijke commissies niet tot vervolging zijn overgegaan, is op zijn zachtst gezegd vreemd te noemen.”* (p. 29). Huijbrechts vermoedt trouwens een soort van complot waarbij officieren niet voor de krijgsraad moesten verschijnen dankzij een gunstig woordje van een hogere officier. Dat soort complotdenken is niet nieuw vanuit de hoek van de Vlaams-nationalisten. Tegelijk relateert Huijbrechts deze stelling door Hendrik Borginon aan het woord te laten. Borginon was een Vlaams-nationalistisch boegbeeld dat als advocaat optrad voor de krijgsraden te velde tijdens de oorlog. Voor Borginon was het militaire gerecht helemaal niet zo arbitrair en streng als het naderhand werd voorgesteld. De lezer krijgt hier dus zeer tegenstrijdige berichten: waren de krijgsraden nu arbitrair of niet?

Of nog een ander voorbeeld van een niet-onderbouwde straffe stelling: *“De rechtspraak van de krijgsraden te velde was verre van eerlijk, laat staan onafhankelijk”* (p. 31). Ook deze straffe stelling vereist meer bewijzen dan die ene nota van generaal De Ceuninck uit april 1915. Deze praktijk van boude uitspraken zonder onderbouwing gaat het hele boek lang door. Er wordt voortdurend met cijfers gegoosd zonder de afkomst ervan te vermelden of te bespreken. Op p. 17 vermeldt de auteur drie standrechtelijke executies bij Antwerpen, zonder enige extra duiding (Wie? Waar? Waarom ‘standrechtelijk?’) noch bronvermelding. Over de Belgische

soldaten van 1914 die nogal snel de benen namen, schrijft hij *“Nochtans waren deze mannen geen lafaards en waren ze vaak tot het uiterste van hun krachten gegaan. Men had gewoon teveel van hen geëist”* (p. 21), maar waarop deze veralgemening gebaseerd is, is de lezer niet duidelijk. Dat deze stelling bovendien verkeerd is, blijkt uit verschillende gevallen waarbij soldaten massaal in paniek de benen namen zonder voorafgaande noemenswaardige gevechten.

Het boek is dan ook niet meer dan een doorslagje van de klassieke Vlaams-nationalistische bronnen. Alle traditionele verhalen worden nog eens opgedist: van de strafmutatie van de aalmoezenier Paul Vandermeulen tot de houthakkers van de Orne, ze krijgen allemaal kritiekloos een plaatsje in dit boek. Anders dan de Vlaams-nationalistische werken uit het Interbellum is dit boek echter helemaal niet consequent. De auteur maakt een vreemde mengeling van nationalistische mythes met inzichten uit het actuele wetenschappelijke onderzoek. Illustratief voor die onsamenhangende aanpak is de manier waarop de auteur omgaat met zijn centrale stelling. Het boek suggereert bij momenten (onterecht) dat het militaire gerecht alleen achter Vlaamse soldaten aan ging. Tegelijk geeft de auteur af en toe wel aan dat het wel degelijk niet altijd om Vlamingen ging, zoals op p. 109. Hij geeft ook aan te weten dat na de oorlog niet alleen Vlaams-nationalistische oud-strijders, maar ook de grote Belgischgezinde oud-strijdersbonden, klaagden over de gevangnissen en strafcompagnieën (zie p. 92). Hoe valt dat te rijmen met de suggestie dat enkel Vlamingen gestraft werden? Die tegenstrijdigheden brengen de lezer alleen maar in verwarring. Het gevaar op selectief lezen en onthouden is groot: wie zoekt, vindt in dit boek elementen à charge van het militaire gerecht, maar ook à décharge. Maar tot een duidelijk eindbesluit, dat de lezer wat op de

weg moet zetten naar een meer genuanceerd beeld van het militaire gerecht, komt Jan Huijbrechts helaas nooit.